

дій, що вимагають санкції прокурора, або обрання запобіжного заходу взяття під варту. Ми також підтримуємо і таку позицію: від імені старшого групи складається обвинувальний висновок у справі.

Успіх слідчих апаратів правоохоронних органів у боротьбі із злочинністю значною мірою залежить від чітко організованої взаємодії, від того на скільки ефективні їх спільні дії при розслідуванні злочинів.

Надійшла до редколегії 25.03.2000

Список літератури:

1. Гончаров І. Бригадний метод розслідування: теорія, практика, шляхи вдосконалення //Право України. 1994. № 5-6.
2. Эйсман А.А. Проблема процессуальной регламентации деятельности следственных бригад //Правоведение. 1991. № 1.
3. Ларин А.А. Расследование преступлений группой следователей. М., 1967.

В.О. Малярова

СУТНІСТЬ ЗАТРИМАННЯ ЯК СЛІДЧОЇ ДІЇ

Згідно зі ст.106, 115 КПК України при наявності фактів, які стверджують участь конкретної особи у скоєні злочину, вона затримується як підозрюваний. У літературі з кримінального процесу та криміналістики існує дві точки зору на затримання підозрюваного. Деякі вчені виключають, а другі розглядають затримання як слідчу дію, яка проводиться на попередньому слідстві.

Так, А.К.Гаврилов відносить затримання підозрюваного до слідчих дій, котре характеризує його не тільки, як процесуальну примусу, але й самостійний спосіб отримання доказів [1, с.93]. Автори підручника під редакцією Р.С.Белкіна затримання розглядають як невідкладну слідчу дію, котра спрямована на захоплення особи [2, с.665]. В.А.Образцов відносить затримання до тактичних операцій [3, с.140]. Між тим, деякі автори підручників з криміналістики затримання зовсім не вказують серед слідчих дій [4]. А.Б.Соловйов також не розглядає затримання як слідчу дію [5, с.12].

Щоб визначити це місце затримання підозрюваного у процесі доказування, необхідно розглянути фактичні й правові засади. сутність, цілі слідчих дій та заставити їх з затримання підозрюваного.

Термін «слідча дія» неодноразово використовується в кримінально-процесуальному законодавстві. Цьому терміну, в різних випадках, надається різне по об'єму – більш або менш широке значення. У широкому значенні цей термін вживається для позначення всіх процесуально значущих актів слідчого. У більш вузькому значенні, якщо необхідно відмітити пізнавальний аспект, «слідчими діями» називають лише ті, які є способами дослідження обставин справи і дії по збиранню доказів.

Під слідчою дією розуміють дію, що проводиться згідно з кримінально-процесуальним законом щодо виявлення і закріплення доказів [6, с.44].

Пізнавальна сторона слідчої дії складається в отриманні фактичних даних і відомостей про обставини кримінальної справи, що підлягають доказуванню.

Отриманні і зафіксовані при проведенні слідчої дії ці дані стають доказами. З цієї точки зору слідча дія являє собою спосіб збирання доказів.

Чи є затримання підозрюваного одним із способів збирання доказів і чи має воно пізнавальну основу? Пізнавальну основу будь-якої слідчої дії складають методи пізнання, що застосовуються в наукових дослідженнях і в практичній діяльності. Це такі методи пізнання, як спостереження, порівняння, моделювання, експеримент, опит, опис. З цієї точки зору методи пізнання виступають як практичні пізнавальні дії, що проводяться слідчим щодо встановлених законом правилам, і що забезпечує сприйняття і відображення в матеріалах кримінальної справи інформації, що є доказом. Обставини затримання підозрюваного можуть бути об'єктом спостереження, тобто навмисного сприйняття об'єкта з метою його вивчення під час слідчої дії. При затриманні підозрюваного широко використовується такий універсальний пізнавальний прийом, як порівняння, що перебуває в зіставленні об'єктів з метою виявлення меж схожості і відмінностей між ними. Моделювання виступає в слідчій дії, як прийом опосередкованого пізнання. При підготовці до затримання слідчий або оперативний працівник моделює, тобто відтворює умови, в яких буде протікати слідча дія.

Опис грає важливу пізнавальну роль при складанні протоколу затримання. Тобто опис це етап, який складається з фіксування даних за допомогою певних, прийнятих в законі систем позначення. Пізнавальна функція опису полягає в тому, що слідчий відображає інформацію, отриману ним на основі безпосереднього спостереження в ході проведення затримання.

Таким чином, методи пізнання, що ви користуються при затриманні підозрюваного, забезпечують отримання необхідних для встановлення істини фактичних даних, тобто направлені на досягнення пізнавальної мети, а опис та моделювання виконують і посвідчувальну функцію, забезпечують фіксацію отриманих при проведенні затримання і складанні протоколу даних. Оскільки в рамках кримінального процесу ці методи не застосовуються в довільній формі, то дії слідчого щодо застосування цих методів стають узаконеними пізнавальними і посвідчувальними операціями. Тобто будь-яка слідча дія являє собою специфічний комплекс, взаємопов'язану сукупність пізнавальних і посвідчувальних операцій.

Таким чином, слідча дія, як спосіб збирання доказів являє собою регламентований кримінально-процесуальним законом і здійснюваний слідчим комплекс пізнавальних і посвідчувальних операцій, направлених на ефективне знаходження, сприйняття і закріплення доказової інформації, відповідних особливостям слідів певного вигляду і пристосованих до ефективного знаходження, сприйняття і закріплення доказової інформації, що міститься в них.

Заперечення пізнавальної сторони затримання і точка зору на затримання, як на спосіб тільки кримінально-процесуального примушення представляється обмеженою. Характеристика слідчої дії, як комплекс пізнавальних і посвідчувальних операцій, розкриває його істотну – пізнавальну сторону. Але не

менш важлива і інша – нормативна сторона. Слідча дія являє собою первинний елемент кримінально-процесуальної діяльності, підлеглий суворому правовому регулюванню.

Норми про слідчі дії являють собою детально регламентовану систему правил поведінки слідчого і інших учасників процесу при збиранні доказів. Система норм, що регламентують кожну слідчу дію, володіє ознаками, з якими в теорії права звичайно зв'язують самостійний правовий інститут. Аналіз цих норм, регулюючих проведення слідчих дій, дозволяє виділити і згрупувати по ознаці однорідності найбільш істотні розпорядження, адресовані слідчому і іншим учасникам слідчої дії.

Перша група правил визначення умови, при яких можливе проведення слідчої дії, тобто його основи. Друга, охоплює правила, що безпосередньо регламентують поведінку слідчого і інших учасників слідчої дії. Третя група визначає заходи примушення, які слідчий має право застосувати, щоб спонукати учасників слідчої дії до виконання покладених на них обов'язків. Сукупність цих правил забезпечує обґрунтованість рішення про проведення слідчої дії. Його пізнавальний ефект, можливість отримання шуканої пізнавальної інформації, відповідність пізнавальної діяльності принципам процесу і правовому статусу його учасників. Так, слідча дія визначається з точки зору нормативної характеристики.

Треба врахувати, що під терміном «слідча дія» розуміють не тільки сукупність нормативних розпоряджень, але і систему реальних дій слідчого щодо збирання доказів. Проведення слідчої дії є найбільш активна форма реалізації правових (нормативних) вимог, а саме акт правозастосування.

Виключення затримання із загальної системи слідчих дій породило б втрату якості всієї системи, зниження її пізнавальних можливостей. Слід погодитися з точкою зору, згідно з якою «деякі передбаченні законом процесуальні дії придатні для досягнення пізнавальної мети і можуть поповнити собою систему способів збирання доказів. До них відноситься затримання підозрюваного» [5, с.26].

Звичайно, в затриманні підозрюваного бачать лише специфічну міру примушення: короткочасне позбавлення свободи з метою створення умов для перевірки підозри, що виникла. Між тим ст.65 КПК України називає протокол затримання в числі інших слідчих дій, що служать доказом. Доказове значення затримання підозрюваного визначається тим, що згідно з законом (ст.106 КПК) в протоколі цієї дії фіксуються основи, а також час і місце затримання. У тих випадках, коли затримання пов'язане з безпосереднім виявленням ознак злочину, вказані дані набувають важливе доказове значення.

Дані такого роду, детально зафіксовані в протоколі затримання, обґрунтовуючи прийняте рішення про короткочасне позбавлення свободи, в той же час являють собою відомості, що викривають особу в здійсненні злочину. Зрозуміло, затримання підозрюваного не може служити безперечним доказом його

го провини. З цієї причини отримані при затриманні дані, як і будь-які інші докази, підлягають ретельній і всебічній перевірці.

Необхідно зазначити, що на практиці слідчі і працівники дізнання, часто не фіксують в протоколі фактичні обставини затримання. Як правило протокол оформляють люди, які не брали участь в затриманні; замість викладу правдивих підстав затримання в протокол вносять стереотипні формулювання, що не мають доказового значення: «затриманий за підозрою в грабежі» і інші. Таке спрощенство приводить до втрати доказового значення протоколу затримання і не може бути виконано подальшим допитом осіб, які затримували злочинця за такими причинами. По-перше ці особи не завжди зазнають допиту. По-друге, якщо все-таки допит проводиться, то через значний час після події. Внаслідок чого обставини затримання стираються в пам'яті допитуваного, що нерідко заважає встановленню істини. По-третє, допит не може підмінити собою слідчу дію, основу на безпосередньому сприйнятті фактів, до якого і відноситься затримання.

Факт затримання особи в момент здійснення злочину або безпосередньо після його здійснення, наявності при ньому цих слідів злочину та інші підстави затримання далеко не завжди можуть бути зафіксовані за допомогою інших слідчих дій: огляду, обшуку, допиту. Часто, сукупність важливих обставин по кримінальній справі може бути відображена лише в протоколі затримання або в свідченнях очевидців події. Всі ці обставини не укладаються в рамки окремо взятих огляду, обшуку і не охоплюються сумою цих дій.

Таким чином, сукупність приведених ознак свідчить про те, що затримання підозрюваного є, безумовно, слідчою дією, яка потребує всебічного розгляду з точки зору розвитку тактичних основ.

Надійшла до редколегії 27.01.2000

Список літератури:

1. А.К.Гаврилов Задержание подозреваемого в совершении преступления / Следственные действия: Уч. пособие. Волгоград, 1984.
2. Криминалистика: Учебник / Под ред. Р.С.Белкина. М., 1999.
3. В.А.Образцов. Выявление и изобличение преступника. М., 1997.
4. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник за ред. В.Ю.Шепітько. М., 1998;
5. Криминалистика: Учебник / Под ред. Н.П.Яблокова, М., 1999;
6. Криминалистика: Учебник / Под ред. А.Г.Филиппова, А.Ф.Вольнского. М., 1998.
7. С.А.Шейфер Сущность и способы собирания доказательств в советском уголовном процессе. М., 1972.

О.А.Севидов

ПІДГОТОВКА ДО ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ОБВИНУВАЧЕНОГО

Використання слідчим при допиті неповнолітнього тих, чи інших тактичних прийомів залежить як від соціально-демографічних, психологічних особливостей обвинуваченого, так і від слідчої ситуації.

У зв'язку з цим слідчий має ретельно готуватися до проведення допиту. Вчені-криміналісти у своїх наукових працях приділяли увагу підготовці до до-